

DOSLOV

V

Závěrem možno říci, že z toho, co tu bylo v největší stručnosti a na základě namnoze kusých a velmi sporých pramenů načrtnuto o Beethovenově vztahu k českým zemím, českým hudebním umělcům, skladatelům a celé české hudební kultuře, jasně vysvítá, že velký německý skladatel již za svého života podstatným způsobem zasáhl do vývoje české hudby na sklonku 18. a na počátku 19. století. Ale jeho gigantický tvůrčí duch působil a stále působí svým obrovitým dílem i na celý další vývoj české novodobé hudby. Vždyť růst a vývoj tektonického a myšlenkového ústrojenství české hudební tvorby jmenovitě v první a druhé polovině 19. století by byl bez Beethovena téměř nemyslitelný. Vliv díla Beethovena se zvláště projevil u vrcholných a zakladatelských zjevů české novodobé hudby. Příklad Smetanův a Dvořákův je toho nesporně poučným dokladem!

Bedřich Smetana patřil k velkým citelům a obdivovatelům díla Beethovena. Již za svého útlého mládí přišel do intenzivního styku s tvorbou tohoto skladatele. Tektonická ukázněnost, důsledná monotematická a hudebně myšlenský základ díla Smetanova, podobně jako slohová klasicko-romantická syntéza, která je typickým znakem jeho skladebného projevu, by byly nemyslitelné bez zúrodňujícího zásahu Beethovena. Smetana přistupoval k dílu Beethovenovu s hlubokým a obdivným pochopením, a to nejen jako skladatel, ale i jako vynikající pianista a interpret Beethovenových klavírních skladeb. Smetanův vztah k dílu Beethovenovu také výrazně dokládá jeho kadence k Beethovenovu třetímu klavírnímu koncertu c moll, op. 37, která vyšla tiskem v Praze teprve až roku 1948 v úpravě pianisty Františka Maxiána.

Snad ještě pronikavěji zapůsobilo Beethovenovo dílo na tvůrčí práci a slohovou podstatu díla Antonína Dvořáka. Beethovenův vliv na tvorbu Dvořákovu se nejdůrazněji zračí v jeho symfonických, komorních a oratorních skladbách. V Dvořákově symfonické tvorbě je to především její klasické formové schéma, důsledná tematická práce, přísná stavebná logika, výraznost myšlenek, jejich vnitřní logické sepětí, monotematická důslednost a její vystupňovaný dramatický

patos. To vše se nám jeví jako důsledek velkého dědictví Beethovenovy hudby v životním díle Dvořákově.

Ale ani tak svérázný, osobitý a myšlenkově vyhraněný zjev z trojice zakladatelů české novodobé hudby, jakým byl Leoš J a n á č e k, nezůstal nedotčen pronikavým zásahem Beethovenova díla! Je sice pravda, že se jeho vzdorná povaha vzpírala a stále unikala myšlenkové působnosti Beethovenovy hudby, ale přece jenom její básnivý vzlet a monumentální rozmach neobyčejně zaujaly Janáčkovu tvůrčí představivost, i když se nerad přiznával k této podmaňující síle Beethovenova hudebního projevu. V roce stého výročí Beethovenovy smrti, dne 9. března 1927, obrátil se esejista Willy Haas, redaktor čelného kritického týdeníku literární levice v Berlíně *Die literarische Welt*, na Janáčka s prosbou, aby se v připravované anketě o vlivu Beethovenova díla na tehdejší čelné představitele soudobé evropské hudby vyslovil o svém subjektivním vztahu k tomuto velkému německému skladateli. Pro tehdejšího, na vrcholu umělecké slávy stojícího Janáčka bylo příznačné, že jeho odpověď, podobně jako odpovědi Georgese Aurica, Philippa Jarnacha, Ernsta Křenka, Maurice Ravela a Kurta Weilla, vyzněla nanejvýš originálně, přitom s typicky janáčkovským hrdým a vzdorně zdržlivým sebevědomím. Janáček tehdy napsal: „*Když mně bylo 25 let, měl jsem Beethovenovu Missu solemnis již v malíčku. Dirigoval jsem ji v Brně 2. března 1879. Nemohu lhát: díla Beethovenova mne nikdy nenadchla, nikdy mne nepřenesla do světa extasy. Příliš brzo přišel jsem jim na dno. Ale tím více padla na dno duše. V jejich širém toku cítil jsem nebeská mračna a jejich modř, slunce melodii ozařovalo každý mráček a zaplašovalo každý stín. Nad tím rozléval měsíc svou touhu. Co platno — chci mračna bezprostředně chytit; chci ve své pěsti shrnout sluneční paprsky; chci se pohroužit do stínu; chci vyplakat touhu až na dno; to všecko bezprostředně. Ve zpěvním sboru lipské konservatoře byl jsem přidělen jako první bas. K. Reinecke dirigoval — bylo to rovněž ke konci roku 1879 — Beethovenovu Missu solemnis. Ale utekl jsem ze sboru, nechodil jsem do zkoušek a vyhnul jsem se provedení díla.*“

Z významných posmetanovských českých skladatelů se blíží skladebnému principu Beethovenovu vedle Vítězslava N o v á k a zvláště Josef S u k. V tektonické a formové zákonitosti jejich velkých symfonických a komorních děl postřehneme zásah díla Beethovenova. Snad nejvýraznějším dokladem toho jsou dvě Sukova vrcholná symfonická díla *Zrání* a *Epilog*.

Také Otakar Ostrčil pronikavě studoval dílo Beethovenovo, jmenovitě jeho poslední kvartety a symfonie, neboť v nich hledal oporu i poučení pro důslednou tektonickou monumentálnost svých děl, která se zvláště výrazně projevila v jeho *Křížové cestě*.

Otakar Zich se intenzivně zabýval dílem Beethovenovým nejen jako hudební vědec, teoretik a estetik, ale i jako skladatel. Studoval Beethovenovu hudební

filosofii a polyfonní strukturu posledních děl Beethovenových, což se do jisté míry zračí i v jeho skladebném díle.

Tím ovšem nekončí působnost díla Beethovenova na novodobou českou hudbu. Dokonce i v české soudobé hudbě nalezli bychom stálý a trvalý ohlas Beethovenovy hudební mluvy, ovšem ve zcela jiné podobě a za zcela jiné ideové, společenské a slohové situace. Sledovat tyto vlivy v české hudbě od první poloviny 19. století až po současnost, to by byl úkol sice jistě nesnadný, pracný, ale velmi poučný a vděčný.

Beethovenova osobnost a jeho dílo se staly účinným tématem uměleckého ztvárnění i v české krásné literatuře.¹⁶⁹⁾ Beethovenovskou tematiku můžeme sledovat v české literární tvorbě od druhé poloviny 19. století až po dnešní dobu. V chronologickém pořadí uvedeme jen nejvýznamnější básně, prozaická a dramatická díla, která vznikla na beethovenovské motivy nebo díla, v nichž se děje jakákoli zmínka o Beethovenově tvorbě. V české básnické literatuře je to především známý epigram Františka Sušila *Poslední mše Beethovenova* (*Nové básně II*, 205, Brno 1870), Jaroslava Vrchlického *Noční návštěva* (*Z hlubin*, 2. část, Praha 1875) a jeho sonet *Beethoven* (*Poslední sonety samotáře*, 3. část *Masky a profily*, Praha 1896). Jaroslav Kvapil se dotýká beethovenovského tématu v básni *Hudba* (*Liber aureus*, Praha 1894), Otakar Březina v úchvatném *Motivu z Beethovena* (*Tajemné dálky* 1895), Jiří Karásek ze Lvovic věnoval volné větě z klavírní sonáty, op. 27 *báseň Beethoven* (*Adagio*, op. 27, *Knih aristokratická*, Praha 1896) a J. S. Machar se zamýšlí nad *Eroikou* v básni *Beethoven* (*Po 20. V. 1804*, v cyklu *Roky za století*, 2. část *On*, Praha 1921). Antonín Bébr napsal k počtě génia skladatelova *báseň Beethoven*, F. X. Šalda medituje o velkém hudebníku v básnické skladbě *Když jsem snil o Beethovenovi* (*Šaldův zápisník II*, 1929–1930, 16); také Konstantin Biebl věnoval velkému skladateli *báseň Beethoven* a z nejmladší české básnické generace uvažuje o mohutnosti Beethovenova zjevu Jiří Pilař v básni *U Beethovenovy sochy v Karlových Varech* (*Literární noviny IX*, 23. VII. 1960, č. 30) a Marie Červenková v básni *Beethoven v pasáži* (*tamtéž XII*, 14. IX. 1963, č. 37). Malé nebo jen zcela nepatrné zmínky o Beethovenovi najdeme také v české prozaické, románové povídkové literatuře. Tak např. Alois Vojtěch Šmilovský se dotýká díla Beethovenova v povídce *Starý Měchura* (*Obraz z uměleckého života*, *Hudební listy*, Praha 1871), Jan Neruda kreslí Beethovenův portrét v *Podobiznách* (I. díl, Praha 1873, nové vydání 1952, 120–122), Božena Viková-Kunětická v románové skladbě *Minulost* (Praha 1895, 97), Antonín Sova v *Ivově románě* (Praha 1902, 81, 297), Alois Jirásek v *páté knize F. L. Věka* (Praha 1906), K. M. Čapek-Chod v novele *Beethovenův večer* (*Z města i obvodu*.

¹⁶⁹⁾ O beethovenovských námětech v české literatuře se zmiňuje Miloslav Hýsek v úvodní stati k publikaci *Ludwig van Beethoven. K soubornému provedení symfonických skladeb Českou filharmonií 1942–1943* (Praha 1942, 6–7). Viz též práci Otakara Fialy *Beethoven v české literatuře* (rukopis, Brno 1956).

Čtyři pražské novely, Praha 1913), Růžena Svobodová v románě Milenky (I. kapitola, druhý díl, Praha 1916, 198—199) a J. S. Machar v knize vzpomínek Třicet let (Praha 1931, 187). V české dramatické literatuře se zmiňuje o Beethovenovi např. František Věnceslav Jeřábek ve své veselohře Cesty veřejného mínění (Praha 1866, druhé vydání nedat., str. 74). České mládeži přiblížil velký zjev Beethovenův Antonín Zhoř v knize Sám proti osudu (Vyprávění o životě L. v. Beethovena, Praha 1962).

Poměrně mnohem menší ohlas zanechal zjev Beethovenův a jeho dílo v českém výtvarném umění. Kromě nemnohých soch (plaket, bust a pomníků) českého sochařského umění, které byly z velké části uvedeny již v předchozím textu této práce, vzniklo také několik děl českého kreslířského a grafického umění. Z těchto prací je snad nejzajímavější litografovaný Beethovenův portrét od Martina Tejčka (též Teitschek nebo Teyczek), českého malíře a kreslíře dějin, podobizen, krajin a zátiší. V letech 1801—1815 byl žákem Berglerovým a Kohlovým na pražské akademii. Narodil se v Praze, kde žil od svého narození až do smrti (1781—1849). Roku 1822 odešel do Vídně, kde se stal místoředitelem litografického ústavu hr. Pálffyho v Hernalsu. Jeho Beethovenův portrét vznikl roku 1823 (dnes ve sbírkách městského muzea ve Vídni). Poněvadž Tejček za svého vídeňského pobytu zastihl ještě Beethovena na živu, není vyloučeno, že Tejčkův portrét vznikl podle živého modelu. Tím by ovšem nabyl značné dokumentární a kulturněhistorické hodnoty. Z novějších významnějších beethovenovských portrétů českého původu uveďme aspoň tušovou kresbu Maxe Švabinského, která vznikla roku 1924 pro knihu Mirka Nováka (Vznik tvůrčí osobnosti Beethovenovy, Praha 1924) podle známé olejomalby Ferdinanda Georga Waldmüllera z roku 1823, a ilustrační novinovou kresbu Eduarda Miléna v Lidových novinách ze dne 16. listopadu 1930.

Těmito několika příklady není ještě ani zdaleka vyčerpán celkový počet Beethovenových portrétů, které vznikly v českém výtvarném umění, ale i tu by bylo nutné podniknout velmi pracnou soupisovou akci, která by však nepochybně znamenala i práce podružného významu.

Jak jsme viděli, Beethovenův životní zápas o nové umění, jeho pronikavý, přímo revoluční zásah do ustálených tvůrčích, estetických a společenských norem na sklonku 18. a na počátku 19. století se zákonitě a přirozeně projevil i v českém kulturním a společenském dění. Pro nás je zvláště velmi potěšující, s jak velkým okruhem českých skladatelů se Beethoven za svého života stýkal a dokonce kolik podnětů dala jeho dílu i česká hudební kultura, které zase později Beethoven svým velkolepým dílem vytyčil nejen myšlenkovou linii, ale i bezpečnou cestu k jejímu dalšímu skladebně-tvárnému a ideovému vývoji. Nebylo jistě náhodné, že Beethovenovo dílo našlo značný ohlas již v české obrozenecké společnosti na počátku 19. století, kdy nastupovala mladá, průbojná a pokroková česká umělecká generace, naplněna novými sociálními a demokratickými ideami, tak blízkými revolučním, svobodomyšlným a demokratickým zásadám a světonázorovému za-

měření Beethovenova životního díla. Vždyť Beethovenova hudební a životní filosofie byla podivuhodně jednotná. Jeho velkorysý duch dospěl zvláště na sklonku života po supranaturalistickém panteismu a po kritických pesimistických názorových peripetích a zvratech k velkorysému universalistickému humanismu, životnímu optimismu a tím i k pozoruhodnému světonázorovému monismu,